

Иван Вазов
Прекрасно

Студен, ветровит зимен ден.

Никола Нилов, книжовник известен, празнуваше днес, защото беше свети Никола. Дори до пладне той има радостта да посреща и изпраща купове гости и да разменява с тях същите учтивости и изжулени фрази за студа, за снега, за вятъра... Мускулите на устата и бузите му бяха се уморили от усмивки, а главата му се зашеметила от дима на цигарите. Той се мълчишката даваше на чортовете, задето не прати с време едно обявление в Свобода, за да не труди никого. В устата му се въртеше постоянно готовата закръглена, осветена фраза: „Никола Нилов има чест да обяви на приятелите си, че не ще може да приема посещения на имения си ден“. Но късно сега.

За щастие природата излезе съюзник Нилову. Подир пладне времето от лошо – стана отвратително. Бесни, снежни фъртуни зафучаха със страшен рев и пометоха улиците. Всичко живо се изпокри. На всяка минута нови избухи на разярената стихия покъртваха из основа къщата, през прозорците на която се виждаше само един мътен, снежен хаос.

Нилов, седнал спокойно пред печката, с удоволствие слушаше тоя рев на урагана, който му повръщаше свободата. Няколко време вече Нилов тънеше в сладостно-дремливо замечтаване, под музиката на вевявите, когато на вратата се почука:

Нилов се сепна, навъси се и си каза:

– Кой ще е тоз герой, та иде в такова адско време?... – па отиде да отвори.

Влезе един момък на двайсетина години, рус, бледен, с поглед плах и смутен, облечен в палто, цяло засипано със сняг; той си каза бързо и неясно името, поздрави с празника Нилова и на поканата му, седна.

Той се озърташе свенливо, като не намираще какво да каже. Нилов му предложи папироска с обикновените изтрити въпроси за здравето и тем подобни.

– Благодаря, добре съм... Не пуша – отговори момъкът, па с неуверен и треперлив изначало глас зафана така:

– Господин Нилов, аз нямам чест да ви бъда познат... Но аз съм ваш горещ поклонник... Аз с възхищение чета вашите творения... От дълго време желяех да се удостоя... да се запозная с вас... Аз съм гимназист от VI-и клас на X...та гимназия. Вчера дойдох... по работа... и главното ми желание беше вам, тоест... да се представя. (Момъкът червенееше все по-силно и мачкаше с ожесточение шапката си от ярешка кожа.) Аз... да ме извините... вие сте ми ръководител и образец... Аз се занимавам с литература. Усещам голяма наклонност, господин Нилов,

имам желание да се посветя на писателство... по силите си... Но не знам... Позволете ми няколко минути... да ви прочета един мой трудец. (Гимназистът извади из палтото си един ръкопис.) Аз ще ви моля да ми кажете откровено мнението си.

– С удоволствие, но видете ли, че в този час не може. Гости ми идат... – каза Нилов, като се чувствуваше и така вече уморен днес.

– Господин Нилов! Две минутки само! – извика умолително Галианов – така беше името на гимназиста. – Аз утре рано тръгвам... Аз бих ви оставил ръкописа си, но желая да чуя от вашия жив глас мнението ви за моята дарба или бездарност. Вашето мнение ще бъде присъда окончателна за мене. От нея ще зависи да продължавам ли или да се откажа... и да се призная за непотребен човек на света...

Като видя, че Нилов още се двоумеше, той прибави:

– Моето честно слово: щом се появи гост, аз ще ви освободя.

Нилов клюмна с глава съгласително. Галианов зачете със запалено лице. Това беше една повест. Нилов опря очи в гимназиста и заслуша с внимание. Първата прочетена страница от ръкописа му стигна, за да си състави мнение за достойнството на повестта и дарбата на автора ѝ. Без да вдига очи от него и с вид на човек, който продължава да слуша, Нилов хвана да размишлява; той не чуваше нищо вече, оглъбен в мислите си; четенето на гимназиста му звучеше като едно далечно, непонятно, равномерно бръмчене на пчела. И когато Галианов сегиз-тогиз вдигаше заискрели очи от ръкописа и със задоволство срещаше Ниловите, вперени в него, Нилов правеше следващите разсъждения:

„Повестта слабо, детинско нещо. Дарба съмнителна, или съвсем нищожна. Моли ме да ми кажа мнението си. Доколкото видя, това момче е екзалтирано; гладно е за литературна слава... Въпреки скромността, която изказва, то вярва, че обладава талант... Исква да чуе присъдата ми... Ще ли го свести тя? Не вярвам... Аз ще успея само да раздразня болното му авторско самолюбие и да хвърля в душата му отровата на съмнението... Не казвам, че ще си направя от този обожател един непримирим враг, което малко ме интересува, впрочем... Отровата на съмнението – то е страшно нещо! Аз сам съм изпитвал лютото ѝ гризене. Имам ли право да направя тая жестокост? Тоя момък иде при мене (може би само за мене е дошъл в София) с онова трепетно чувство, с което опасно болният иска да прочете в очите на един вещ доктор съдбата си...

После, мога ли да предскажа навярно какво ще излезе от него? Талантът се проявява не изведнъж, а постепенно, при непрестанен и несъкрушим труд. А талантът, ако вярваме философа, не е друго нищо, а

дълъг, упорен, гигантски труд и търпение. Слабо, да. Но то е начинанието... Шилеровци и Гетевци не трябва да дирим у нас. Те са писали безсмъртни неща още на петнайсетата си година. Защото средата им е била друга; а у нас и на двайсет и петата година ние сме деца още мустакати, неразвити, с мозък, неспособен да мисли правилно, неспособни да напишем една фраза без няколко оскърбления на граматиката и логиката... Любопитно е и дали другарите му на Галианова могат и толкова да скопосат. Та и аз, не червя ли се сам, като си припомня с какви неща съм зафанал в годините на Галианова, които, за щастие, не напечатах – не по свое нежелание? Такива нелепости не срещам аз у Галианова... И защо да му пророчествувам, че времето и постоянният труд ще му откажат онова, което дадох на мене? Едно насърчаване за него ще бъде може би лостът, който ще му подеме духа. Нека го насърча. Една топла дума може да направи чудо, ако има и естествена дарба – а една тежка дума нищо добро няма да постигне. Вика се, да правиш зло за злото...“

Размишленията на Нилова бяха пресечени от чукане па вратата и от тропането на много крака зад нея. Чак сега видя Нилов, че времето утихнало. Галианов стана. Навлязоха гости. В стаята стана шумно от кръстосването на поздравления и разговори за фъртуната. Когато Нилов свърши ръкуванията, гимназистът, с мушнат вече ръкопис в джеба, подаде му ръката си с поглед въпросителен и безпокоен.

– Прекрасно, прекрасно!... Господин Галианов... Сбогом, господин Галианов!

И Нилов се спусна да посреща нови гости.

Галианов излезе с възторжено лице.

Мина се месец. Никола Нилов забрави свършено Галианова. Един ден, когато беше зает с писане, пощата му донесе голям увит пакет, препоръчан. Нилов го отвори с любопитство. То беше един дебел ръкопис, подписан от Галианова. Нилов се намръщи:

– Ето сега, имай си работа да му преглеждаш ръкописите на тоя господин и води преписка с него.

В едно дълго писмо, приложено там, Галианов, като благодареше в горещи изражения Нилова, че го е „възкръсил за нов живот“, молеше го „да прегледа тоя му нов труд“, написан под впечатлението на „лучезарните слова“, казани нему от Нилова, които „огряват като слънце душата му и гения му“. След получаването отговора му, щял да му изпрати още един разказ и една драма в пет действия, на която планът бил начертан вече.

Нилов се улови за косата:

– „Лучезарни слова“? Какви лучезарни слова? Ах, да, спомням! Аз му казах „прекрасно!“ така, машинално, в залисията от гостите... Тя ме направи да му не кажа онова, което се следваше и което мислех, ами това глупаво „прекрасно“. Аз имам този скверен обичай да употребявам тая дума навсякъде, без нужда и без място... И слугинята, когато ми обади колко е часът или какво е времето, казвам „прекрасно“, и печена пастърма когато ям, казвам „прекрасно“, и когато ми остане калошът в калта – „прекрасно“. Иди сега разправай това и разубеждавай тази Галианов; търси прилични форми и извъртки, за да понижиш температурата му. Право дума народната мъдрост: „Бърз кон се стига, бърза дума не може“. Сега ще хванат да ваят пакети с разкази, петоактни драми и детински драскотии... Та това момче е било графоман, маниак за литературна слава! Той вече си приписва „гений“! Каква безразсъдност направих! Не, аз трябва да му пиша едно сериозно писмо, да го отрезвя и да туря точка на тази застрашителна кореспонденция. Аз и така съм слисан с мои главоболия.

Нилов нито погледна ръкописа и го фърли в едно чекмедже.

Но той не написа писмото на Галианова. Дважд захваща и го съдира. Идеше му мъчно, чогло да каже неприятност, па и да тегли назад злочестото си „прекрасно“. Нападеше го един вид малодушие, което го раздражняше...

– Нека върви!... Нямам време – избъбра той с досада.

Нилов не чака дълго. Предвещаните съчинения – разказът и драмата – plus едно стихотворение (ода), което прославяше Нилова, дофтасаха във всичката си свежест. Те бяха девствени от каквито и да било поправки – както излезли из душата, тъй си остана и на книгата.

Нилов ги гуди да делят затвора с другите ръкописи.

Писмата от Галианова честяха. Мълчанието на Нилова го не обезсърчаваше; той си го обясняваше чрез занятията, които поглъщаха „ръководителя и образца му“ (титли, що даваше в писмата Нилову). Той даже престана да му иска одобрението като нещо излишно; продължаваше само да увеличава съкровището в чекмеджето...

На третия месец Нилов получи първата част от един колосален роман „из народния живот“. Той зафучи с яд ръкописа, който плюсна на земята, сякаш изплака, и остана отворен на втората си страница. Без тая случайност Нилов не щеше да узнае, че Галианов посвещава романа си нему.

– Подлост! – избърбори той.

Следващото писмо беше трагическо. Галианов обаждаше за изключването му от гимназията и фърляше молнии против учителите и тяхното „варварство“ и „невежество“.

– Няма съмнение, че за непосещение класовете – каза си Нилов; – това отдавна се очакваше... Но може би туй нещастие да му бъде за добро, той може да се свести и да погледне по-здраво на положението си.

Но Нилов изпусна писмото, като че оживен от оса: по-нататък Галианов му обаждаше твърдото си решение сега, като е пълен господар на волята си, да се премести в столицата и под „великодушното покровителство“ на Нилова да продължава своите подвизи за обогатяване българската книжнина.

– Кой ще ме избави от този страшен Галианов? – извика той безнадеждно.

Положението ставаше сериозно. Нилов забеляза в Галиановите писма признаци на разстроена мисъл, на болно и разкипяло въображение. Той си наумяваше първата им среща, тогава нямаше у Галианов нещо подобно... Спомни си благосклонните размишления, които правеше тогава за него, и ги намери нелепи.

– Не беше ли по-добре тогава другояче да погледнеш на делото, без сантименталност? Да кажа на негова милост: „Любезни приятелю! Вие сте разумен човек и няма да се сърдите за откровеността ми. Без да си губите времето безцелно, учете се, учете се, натъпчете си мозъка със знания... Наместо лош писател, какъвто непременно ще излезете, станете полезен гражданин, честен човек“. Такъв един душ би го поразил като молния, но може би би го спасил. Той би останал само с първия си ръкопис и не би бил изгонен днес от гимназията. Наместо това „прекрасно“... по-добре е да сгреша и обесърчиш десет таланта, нежели да окуражиш една бездарност. Талантите как-как ще си пробият път, но бездарността ще изхаби непременно живота на галиановците. Сега е късно вече, кураж нямам, та и очи нямам да се срещна с този нещастен Галианов... Не, аз не желая да се видя с него! Дявол да го вземе, но той ми вече причинява гризене на съвестта.

Нилов разбра от следващото писмо, че Галианов скоро тръгва за столицата. Беше пролет вече. Той имаше намерение да направи разходка извън България през май. Той измени плана и напусна София един месец по-рано. Той почти бягаше.

Остави само една записка на Галианова и разпореждаше да му се предадат книгата.

* * *

Нилов продължи бавенето си в Баден повече от два месеца. Прекрасните гори, паркове и жизнерадостност на това място го задържаха неодолимо... Той всяка неделя прескачаше в близката Виена, да чете у Менделя българските периодически издания. От тях узна с изумление, че Галианов издава периодическо списание в София, дето печата ръкописите си. Посвещението беше махнато от романа.

– В немилост съм паднал – усмихна се Нилов, – и добре тъй, слава богу; но има си хас Галианов да ме гледа като един завистник!

Само два много кратки и немилостиво презрителни отзива бяха извикали тия незрели произведения и друго нищо не срещна Нилов.

При завръщането му в София, още по-скръбна изненада го очакваше: узна, че Галианов е в лудницата. Необузданият бяс от грандомания, при дълго пресилено мозъчно напъване и растяще раздражение от несполуките, и крайно унижителният прием на литературните му незрелости погубиха тая млада, разгорещена глава...

Нилов не намираше душевен мир.

Един ден Галианов издебна пазачите и избяга в Корубаглар, та се обеси на едно дърво.

Гръм порази Нилова при тая вест. Той се почувствува страшно виноват. Голям дял отговорност, стори му се, лежеше и на него за гибелта на това момче.

– А беше толкова лесно да го вразумя – бърбеше си той, – като му кажех слово трезво, разумно, човешко, а не това безсмислено „прекрасно“! Аз съм нравственият убиец на Галианова.

Тежината на това съзнание премазваше, задушаваше Нилова. Вечерта, от напрегнато самоизмъчване и въртене на съвестта, помисли, че и той сам може да полудее, ако това нравствено изтезание се продължи. И една необорима жажда да си изповяда някому „греха“, да се обвини, да се накаже, та с това да му олекне малко, се появи у Нилова с голяма сила. И веднага му хрумна едно невероятно решение: той грабна перото и надраска с трескава ръка следващата записка:

„Господин градоначалник!

Уведомявам Ви, че истинският виновник за трагическия край на Галианова съм аз. Признавам престъплението си и чакам покорно вашите разпореждания.

Н. Нилов“

Беше късно. Той остави записката на стола, за да я изпрати утре по

предназначението ѝ. Подир това той сякаш усети облекчение.

* * *

Сутринта Нилов се пробуди в силна треска. Тя го държа една неделя. Това произведе благотворна реакция, след която Нилову се повърна повече спокойствие и самообладание. Той се сега очудваше на странната си постъпка, като прочиташе забравената на масата записка...

Нилов не употребява вече и в съчиненията си думата „прекрасно“.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3798>]